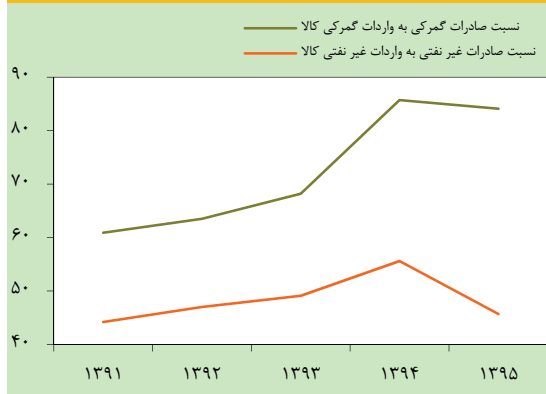

سال حدود ۱۷/۴ درصد افزایش یابد. همچنین، سهم واردات از کل ارزش مبادلات با ۰/۵ واحد درصد افزایش نسبت به سال ۱۳۹۴ به ۵۴/۳ درصد رسید. اما افزایش قابل ملاحظه وزن کالاهای صادراتی طی این دوره موجب شد تا سهم واردات از وزن مبادلات با ۸/۱ واحد درصد کاهش نسبت به سال قبل از آن به ۲۳/۱ درصد برسد.

نمودار ۱۳-۱- نسبت های صادرات و واردات گمرکی کالا (درصد)

با آغاز اجرای برنامه جامع اقدام مشترک (برجام) از اواخر سال ۱۳۹۴ و لغو یا تعلیق تدریجی برخی تحریم های اقتصادی، بخش بازرگانی خارجی کشور^(۱) در سال ۱۳۹۵ تا حدودی رونق گرفت. رونق بخش صادرات بیشتر متأثر از افزایش صدور مواد و محصولات پتروشیمی بود. همچنین، واردات انواع ابزارآلات و وسایل حمل و نقل، بیشترین سهم از رشد ارزش واردات گمرکی را به خود اختصاص داد.

۱۳-۱- مبادلات تجاری

به دنبال اجرای برجام و رفع موانع تجاری ناشی از تحریم های خارجی، حجم مبادلات تجاری اقتصاد ایران در سال ۱۳۹۵ در مقایسه با سال ۱۳۹۴ افزایش یافت. طی این دوره، مجموع ارزش دلاری مبادلات تجاری با ۴/۲ درصد افزایش به ۸۰/۴ میلیارد دلار و مجموع وزنی این مبادلات با ۲۸/۳ درصد افزایش به ۱۴۴/۶ میلیون تن رسید. افزایش به نسبت بیشتر ارزش واردات در مقابل صادرات موجب شد تا کسری تراز بازرگانی گمرکی در این

جدول ۱۳-۱- بازرگانی خارجی (بدون نفت، گاز و برق)

سهم (درصد)	درصد تغییر		سال			
	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۴		
۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۳	
ارزش (میلیون دلار)						
۵۴/۳	۵۳/۸	۵/۲	-۲۲/۵	۴۳۶۸۴	۴۱۵۳۹	۵۳۵۶۹
۴۵/۷	۴۶/۲	۳/۱	-۲/۶	۳۶۷۲۳	۳۵۶۰۹	۳۶۵۵۵
-	-	۱۷/۴	-۶۵/۱	-۶۹۶۱	-۵۹۳۰	-۱۷۰۱۴
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۴/۲	-۱۴/۴	۸۰۴۰۷	۷۷۱۴۸	۹۰۱۲۵
وزن (هزار تن)						
۲۳/۱	۳۱/۲	-۵/۰	-۱۸/۳	۳۳۳۹۹	۳۵۱۵۲	۴۳۰۱۶
۷۶/۹	۶۸/۸	۴۳/۳	-۴/۹	۱۱۱۲۳۲	۷۷۵۹۶	۸۱۶۳۴
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۲۸/۳	-۹/۵	۱۴۴۶۳۱	۱۱۲۷۴۸	۱۲۴۶۵۰

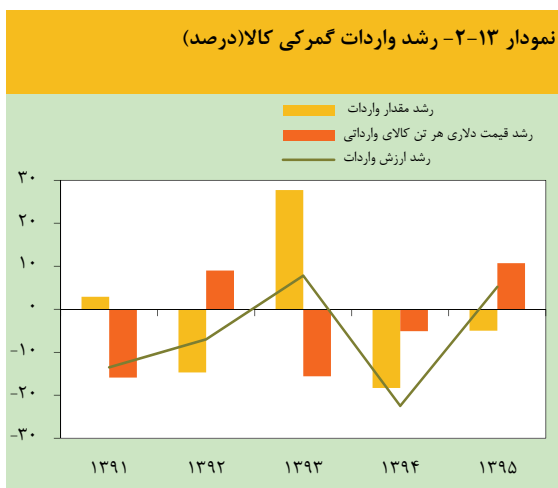
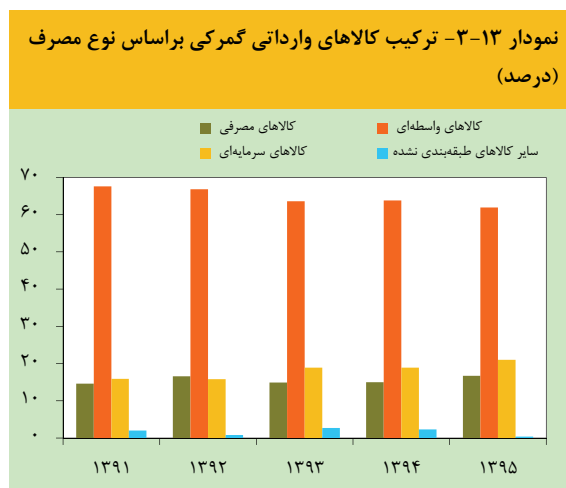
ماخذ: آمار بازرگانی خارجی کشور، گمرک جمهوری اسلامی ایران
۱- بدون احتساب میعانات گازی

۱- ارقام و تحلیل های این فصل مبتنی بر آمار گمرک جمهوری اسلامی ایران می باشد.

۱۳-۲- واردات

طبقه‌بندی کالاهای وارداتی برحسب نوع مصرف نشان می‌دهد که سهم «مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای» از کل واردات با ۱/۸ واحد درصد تغییر در مقایسه با سال ۱۳۹۴ به ۶۱/۹ درصد کاهش یافت. در مقابل، سهم گروه‌های «کالاهای سرمایه‌ای» و «کالاهای مصرفی» به ترتیب با ۲/۱ و ۱/۷ واحد درصد افزایش به ۲۱/۰ و ۱۶/۷ درصد رسید.

در سال ۱۳۹۵، ارزش سیف واردات گمرکی به ۴۳/۷ میلیارد دلار رسید. این رقم در مقایسه با سال ۱۳۹۴ حدود ۵/۲ درصد افزایش نشان می‌دهد. در این سال وزن کالاهای وارداتی با ۵/۰ درصد کاهش نسبت به سال قبل از آن به ۳۳/۴ میلیون تن و قیمت هر تن کالای وارداتی با ۱۰/۷ درصد افزایش به ۱۳۰۸ دلار رسید.

جدول ۱۳-۲- ترکیب واردات گمرکی براساس نوع مصرف

(میلیون دلار)

سهم (درصد)	درصد تغییر		سال				
	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۳		
۶۱/۹	۶۳/۸	۲/۱	-۲۲/۲	۲۷۰۶۱	۲۶۴۹۸	۳۴۰۴۶	مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای
۲۱/۰	۱۸/۹	۱۶/۴	-۲۲/۴	۹۱۵۳	۷۸۶۳	۱۰۱۳۲	کالاهای سرمایه‌ای
۱۶/۷	۱۵/۰	۱۶/۹	-۲۱/۷	۷۲۹۲	۶۲۳۹	۷۹۷۰	کالاهای مصرفی
۰/۴	۲/۳	-۸۱/۰	-۳۳/۹	۱۷۹	۹۳۹	۱۴۲۱	کالاهای طبقه‌بندی نشده
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۵/۲	-۲۲/۵	۴۳۶۸۴	۴۱۵۳۹	۵۳۵۶۹	جمع کل

معادل ۷۴/۶ درصد بود که در مقایسه با رقم مشابه در سال ۱۳۹۴ حدود ۰/۵ واحد درصد افزایش نشان می‌دهد. در مقایسه با ارقام سال ۱۳۹۴، سهم گروه «ماشین‌آلات و لوازم حمل و نقل» از ارزش واردات گمرکی افزایش یافت و سهم سایر گروه‌های مذکور از واردات گمرکی با کاهش مواجه شد.

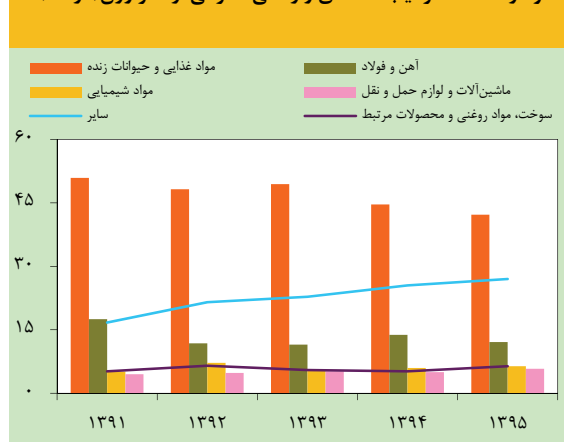
گروه‌های «ماشین‌آلات و لوازم حمل و نقل»، «مواد غذایی و حیوانات زنده»، «مواد شیمیایی» و «آهن و فولاد» به ترتیب با ۴۰/۵، ۱۴/۵، ۱۳/۸ و ۵/۷ درصد سهم از کل ارزش واردات، ارقام عمده وارداتی سال ۱۳۹۵ را تشکیل دادند. مجموع سهم گروه‌های مزبور از ارزش واردات گمرکی در سال ۱۳۹۵

جدول ۱۳-۳- ارزش واردات گمرکی براساس اقلام اصلی تشکیل دهنده آن

(میلیون دلار)

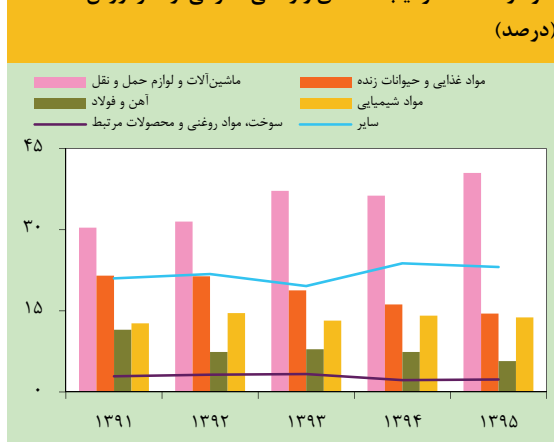
سهم(درصد)	درصد تغییر		سال			
	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	
۱۴/۵	۱۶/۲	-۵/۸	۶۳۴۵	۶۷۳۳	۱۰۰۹۱	مواد غذایی و حیوانات زنده
۲/۳	۲/۲	۱۳/۶	۱۰۱۸	۸۹۶	۱۷۷۰	مواد معدنی، سوخت، مواد روغنی و محصولات مرتبط
۱۳/۸	۱۴/۱	۲/۹	۶۰۱۶	۵۸۴۹	۷۰۶۹	مواد شیمیایی
۵/۷	۷/۴	-۱۸/۸	۲۵۰۹	۳۰۸۹	۴۲۱۰	آهن و فولاد
۴۰/۵	۳۶/۳	۱۷/۳	۱۷۷۰۴	۱۵۰۹۰	۱۹۹۳۵	ماشین‌آلات و لوازم حمل و نقل
۲۳/۱	۲۳/۸	۲/۱	۱۰۰۹۱	۹۸۸۲	۱۰۴۹۴	سایر
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۵/۲	۴۲۶۸۴	۴۱۵۳۹	۵۳۵۶۹	جمع کل

نمودار ۱۳-۵- ترکیب کالاهای وارداتی گمرکی از نظر وزن(درصد)

نمودار ۱۳-۴- ترکیب کالاهای وارداتی گمرکی از نظر ارزش

(درصد)

به تناسب کاهش تمرکز وارداتی، سهم قاره آسیا به عنوان بزرگ‌ترین تامین‌کننده نیازهای وارداتی کشور در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال قبل از آن ۶/۰ واحد درصد کاهش یافت و ارزش واردات از این قاره از ۳۰/۵ میلیارد دلار به ۲۹/۴ میلیارد دلار رسید. در این سال بیشترین رشد واردات در بین قاره‌ها مربوط به اروپا بود، به طوری که سهم این قاره از کل ارزش واردات گمرکی در مقایسه با سال ۱۳۹۴ حدود ۴/۳ واحد درصد افزایش یافت و با ۲/۴ میلیارد دلار افزایش به ۱۱/۸ میلیارد دلار رسید. در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال ۱۳۹۴، سهم آفریقا از واردات گمرکی کاهش یافت و سهم آمریکا و اقیانوسیه افزایش یافت.

در سال ۱۳۹۵، ارزش واردات از کشورهای عضو اسکاپ ۲۶/۴ میلیارد دلار و سهم این گروه از کشورها از کل واردات

در سال ۱۳۹۵، کشورهای چین، امارات متحده عربی، کره جنوبی، ترکیه، آلمان، هند، روسیه، ایتالیا، برزیل و سوئیس در جایگاه‌های اول تا دهم بزرگ‌ترین شرکای تجاری ایران در بخش واردات قرار گرفتند. در گذر از سال ۱۳۹۴ به سال ۱۳۹۵، کشورهای فرانسه و هلند از فهرست ده کشور نخست در زمینه واردات کالا خارج شده و در عوض، کشورهای برزیل و روسیه وارد این فهرست شدند. در سال مورد بررسی، نسبت‌های تمرکز^(۱) سه، پنج و ده کشور اول از شرکای وارداتی به ترتیب ۴۷/۲، ۵۹/۳ و ۷۵/۶ درصد بود که در مقایسه با سال ۱۳۹۴، نشان‌دهنده کاهش تمرکز واردات در هر سه سطح می‌باشد.

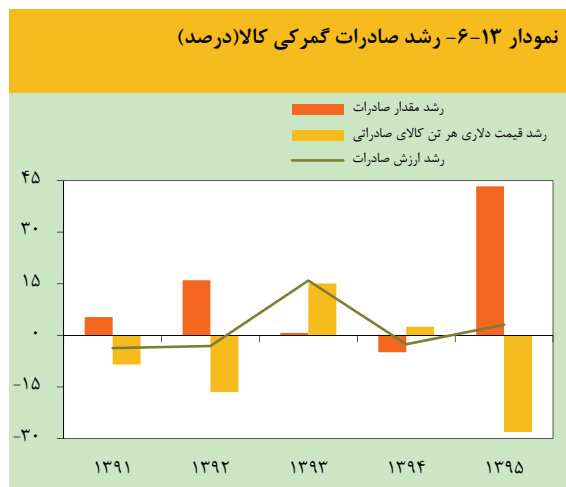
۱- این نسبت‌ها از مجموع سهم سه، پنج و ده کشور اول از کل واردات گمرکی به دست می‌آیند.

فصل ۱۳ بازرگانی خارجی گمرکی

تن کالای صادراتی نشان می‌دهد که افزایش صادرات بیشتر متوجه مواد خام یا کالاهای صنعتی سنگین و دارای ارزش افزوده پایین بوده است.

۶۰/۴ درصد بود. همچنین، واردات از کشورهای عضو اتحادیه اروپا، کشورهای عضو اتحادیه پایاپای آسیایی و کشورهای عضو اگو به ترتیب به ۸/۳، ۲/۵ و ۳/۵ میلیارد دلار با سهم‌های ۱۹/۰، ۵/۷ و ۸/۱ درصدی از کل ارزش واردات گمرکی رسید.

۱۳-۳- صادرات^(۱)

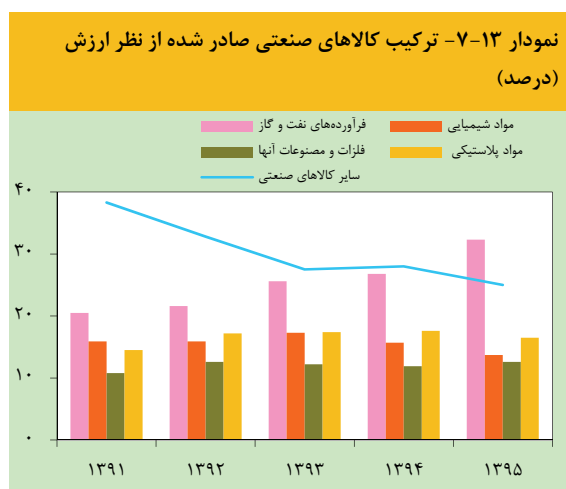
در سال ۱۳۹۵، ارزش صادرات گمرکی با ۳/۱ درصد افزایش نسبت به سال قبل به ۳۶/۷ میلیارد دلار و وزن صادرات گمرکی با ۴۳/۳ درصد افزایش به ۱۱۱/۲ میلیون تن رسید. ارزش صادرات در هر سه گروه «کالاهای صنعتی»، «کالاهای سنتی و کشاورزی» و «کلوخته‌های کانی فلزی» نسبت به سال ۱۳۹۴ رشد مناسبی برخوردار بود. در این سال ارزش هر تن کالای صادراتی در مقایسه با سال قبل ۲۸/۱ درصد کاهش یافت و به ۳۳۰ دلار رسید. کاهش قابل ملاحظه ارزش هر

جدول ۱۳-۴- ارزش صادرات گمرکی

(میلیون دلار)

سهم (درصد)	درصد تغییر		سال			
	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	
۱۵/۰	۱۴/۵	۶/۸	۶۱۱۹	۵۱۷۰	۵۵۲۳	کالاهای سنتی و کشاورزی
۳/۰	۲/۰	۵۱/۸	۱۲۸۷	۷۲۷	۱۱۰۳	کلوخته‌های کانی فلزی
۸۱/۷	۷۵/۵	۱۱/۶	۲۹۱۳۲	۲۶۸۸۶	۳۰۰۰۴	کالاهای صنعتی
۰/۳	۷/۹	-۹۶/۷	۱۷	۲۸۲۷	۹۳	کالاهای طبقه‌بندی نشده
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۳/۱	۳۶۵۵۵	۳۵۶۰۹	۳۶۷۲۳	جمع کل

ماخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران

در سال مورد بررسی، سهم کالاهای صنعتی از کل ارزش صادرات گمرکی ۶/۲ واحد درصد در مقایسه با سال قبل از آن افزایش یافت و به ۸۱/۷ درصد رسید. ارزش کل صادرات صنعتی در سال ۱۳۹۵ حدود ۳۰ میلیارد دلار بود که در مقایسه با سال ۱۳۹۴، رشدی معادل ۱۱/۶ درصد را نشان می‌دهد. همانند سال ۱۳۹۴، بیشترین سهم از صادرات صنعتی مربوط به زیرگروه‌های «فرآورده‌های حاصل از نفت و گاز»، «مواد پلاستیکی و اشیای ساخته شده از این مواد» و «مواد شیمیایی (آلی و غیر آلی)» بود.

۱- منظور از صادرات در این فصل، صادرات گمرکی بدون احتساب مبيعات گازی می‌باشد.

جدول ۱۳-۵- ارزش صادرات کالاهای صنعتی

(میلیون دلار)

سهام(درصد)	درصد تغییر		سال				
	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۳		
۳۲/۳	۲۶/۸	۳۴/۶	-۳/۶	۹۶۸۶	۷۱۹۸	۷۴۶۵	فراآورده‌های نفت و گاز
۱۳/۷	۱۵/۷	-۲/۸	-۱۶/۲	۴۱۰۴	۴۲۲۰	۵۰۳۶	مواد شیمیایی(آلی و غیر آلی)
۱۲/۶	۱۱/۹	۱۸/۳	-۹/۹	۳۷۷۳	۳۱۸۹	۳۵۴۰	فلزات و مصنوعات آنها
۱۶/۵	۱۷/۶	۴/۱	-۶/۵	۴۹۴۰	۴۷۴۴	۵۰۷۵	مواد پلاستیکی و اشیای ساخته شده از این مواد
۲۵/۰	۲۸/۰	-۰/۴	-۶/۰	۷۵۰۲	۷۵۳۵	۸۰۱۶	سایر کالاهای صنعتی
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۱/۶	-۷/۷	۳۰۰۰۴	۲۶۸۸۶	۲۹۱۳۲	جمع کل

درصد رسید. در این سال در بین زیرمجموعه‌های عمده کالاهای سنتی و کشاورزی، زعفران، بیشترین اثر افزایشی و سبزیجات و نباتات، بیشترین اثر کاهش را بر میزان صادرات این گروه کالایی داشت.

در سال ۱۳۹۵، ارزش صادرات کالاهای سنتی و کشاورزی ۶/۸ درصد نسبت به سال ۱۳۹۴ افزایش یافت و به ۵/۵ میلیارد دلار رسید. سهم این گروه از کل ارزش صادرات گمرکی نیز با ۰/۵ واحد درصد افزایش از ۱۴/۵ درصد به ۱۵/۰

جدول ۱۳-۶- ارزش صادرات کالاهای سنتی و کشاورزی

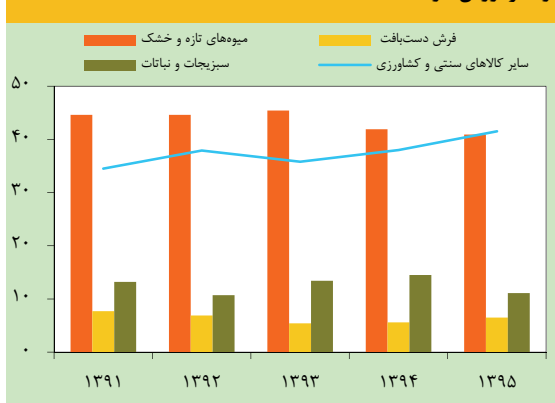
(میلیون دلار)

سهام(درصد)	درصد تغییر		سال				
	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۳		
۴۰/۹	۴۱/۹	۴/۱	-۲۲/۰	۲۲۵۷	۲۱۶۸	۲۷۷۹	میوه‌های تازه و خشک
۶/۵	۵/۶	۲۳/۹	-۱۲/۱	۳۶۰	۲۹۱	۳۳۱	فرش دست‌یافت
۱۱/۱	۱۴/۵	-۱۷/۸	-۸/۶	۶۱۵	۷۴۸	۸۱۸	سبزیجات و نباتات
۴۱/۵	۳۸/۰	۱۶/۷	-۱۰/۴	۲۲۹۱	۱۹۶۳	۲۱۹۱	سایر کالاهای سنتی و کشاورزی
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۶/۸	-۱۵/۵	۵۵۲۳	۵۱۷۰	۶۱۱۹	جمع کل

«مواد معدنی، سوخت، مواد روغنی و محصولات مرتبط» و «مواد غذایی و حیوانات زنده» به ترتیب با ۲۸/۱، ۲۶/۳ و ۱۶/۳ درصد، بیشترین سهم از ارزش صادرات گمرکی را به خود اختصاص دادند. مجموع سهم کالاهای مزبور با ۵/۶ واحد درصد افزایش نسبت به سال ۱۳۹۴ به ۷۰/۸ درصد رسید.

گروه‌های «مواد خام غیر خوراکی به‌استثنای مواد نفتی سوختنی»، «مواد معدنی، سوخت، مواد روغنی و محصولات مرتبط» و «مواد شیمیایی» به ترتیب با ۲۷/۷، ۲۷/۷ و ۱۶/۵ درصد، بیشترین سهم از وزن محموله‌های صادراتی در سال ۱۳۹۵ را به خود اختصاص دادند. مجموع سهم گروه‌های مذکور از وزن صادرات گمرکی ۷۱/۹ درصد بود که در مقایسه با سال ۱۳۹۴ حدود ۸/۳ واحد درصد افزایش نشان می‌دهد.

نمودار ۱۳-۸- ترکیب کالاهای سنتی و کشاورزی صادر شده از نظر ارزش(درصد)

بررسی اقلام صادراتی براساس طبقه‌بندی بین‌المللی نشان می‌دهد که به لحاظ ارزش، گروه‌های «مواد شیمیایی»،

واردکننده خالص بوده است. گروه «مواد معدنی، سوخت، مواد روغنی و محصولات مرتبط» بیشترین تراز مثبت و گروه «ماشین آلات و لوازم حمل و نقل» بیشترین تراز منفی را در دوره مورد بررسی داشتند.

مقایسه ارزش صادرات و واردات گمرکی گروه‌های کالایی براساس طبقه‌بندی بین‌المللی کالا نشان می‌دهد که ایران در گروه‌های «مواد معدنی، سوخت، مواد روغنی و محصولات مرتبط» و «مواد شیمیایی» صادرکننده خالص و در سایر اقسام،

جدول ۱۳-۷- ارزش گروه‌های عمده صادراتی براساس طبقه‌بندی بین‌المللی

سهام (درصد)		درصد تغییر		سال			
۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	
۱۶/۳	۱۵/۹	۵/۸	-۱۲/۳	۵۹۸۷	۵۶۶۱	۶۴۵۱	مواد غذایی و حیوانات زنده
۲۶/۳	۲۰/۲	۳۴/۶	-۳/۵	۹۶۷۴	۷۱۸۹	۷۴۴۶	مواد معدنی، سوخت، مواد روغنی و محصولات مرتبط
۲۸/۱	۲۹/۱	-۰/۳	-۸/۷	۱۰۳۳۶	۱۰۳۷۱	۱۱۳۵۸	مواد شیمیایی
۷/۲	۶/۹	۶/۸	۲/۷	۲۶۲۹	۲۴۶۱	۲۳۹۶	آهن و فولاد
۲/۷	۳/۰	-۶/۵	-۱۵/۸	۱۰۰۴	۱۰۷۴	۱۲۷۵	ماشین‌آلات و لوازم حمل و نقل
۱۹/۳	۲۴/۹	-۱۹/۹	۱۶/۱	۷۰۹۲	۸۸۵۳	۷۶۲۹	سایر
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۳/۱	-۲/۶	۳۶۷۲۳	۳۵۶۰۹	۳۶۵۵۵	جمع کل

۱۳-۴- رابطه مبادله گمرکی^(۱)

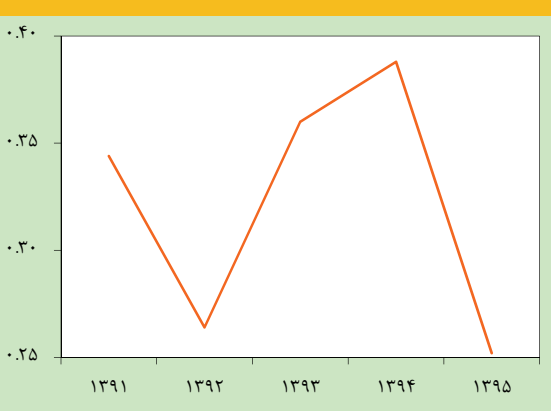
افزایش ۱۰/۷ درصدی قیمت هر تن کالای وارداتی و کاهش ۲۸/۱ درصدی قیمت هر تن کالای صادراتی، رابطه مبادله گمرکی را به شدت تضعیف نمود و با کاهش ۳۵/۰ درصدی از ۰/۳۸۸ در سال ۱۳۹۴ به ۰/۲۵۲ در سال ۱۳۹۵ رساند.

جدول ۱۳-۸- رابطه مبادله بازرگانی (گمرکی)

درصد تغییر		سال			
۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	
-۲۸/۱	۲/۵	۳۳۰	۴۵۹	۴۴۸	ارزش هر تن کالای صادراتی
۱۰/۷	-۵/۱	۱۳۰۸	۱۱۸۲	۱۲۴۵	ارزش هر تن کالای وارداتی
-۳۵/۰	۸/۰	۰/۲۵۲	۰/۳۸۸	۰/۳۶۰	رابطه مبادله گمرکی

ماخذ: آمار بازرگانی خارجی کشور، گمرک جمهوری اسلامی ایران

نمودار ۱۳-۹- رابطه مبادله گمرکی

۱- فقط شامل صادرات و واردات گمرکی کشور است؛ لذا رابطه مبادله محاسبه شده در این قسمت با ارقام ارائه شده در فصل دوم (تولید و هزینه ناخالص داخلی) متفاوت است.

توزیع کشوری صادرات نشان می‌دهد که در سال ۱۳۹۵، بیشترین میزان صادرات گمرکی به ترتیب به مقصد کشورهای چین، عراق، امارات متحده عربی، ترکیه، افغانستان، هند، پاکستان، تایوان، ترکمنستان و عمان انجام شده است. نسبت تمرکز برای سه، پنج و ده کشور اول در این سال به ترتیب به ۵۲/۶، ۶۸/۱ و ۸۰/۶ درصد رسید.

در سال ۱۳۹۵، مقصد ۹۲/۲ درصد از کالاهای صادراتی کشور به ارزش ۳۳/۹ میلیارد دلار، کشورهای آسیایی بود. قاره اروپا با اختصاص ۱/۸ میلیارد دلار و سهم ۵/۰ درصدی از صادرات گمرکی کشور، در جایگاه دوم قرار گرفت و پس از آن، قاره‌های آفریقا، آمریکا و اقیانوسیه در رده‌های بعدی قرار گرفتند.

توزیع جغرافیایی صادرات کالاهای گمرکی برحسب گروه کشورها نشان می‌دهد که در سال ۱۳۹۵، ارزش صادرات به کشورهای عضو اسکاپ، کشورهای عضو اتحادیه اروپا، کشورهای عضو اتحادیه پایاپای آسیایی و کشورهای عضو سازمان همکاری اقتصادی به ترتیب به میزان ۲۱/۱، ۱/۵، ۳/۱ و ۸/۰ میلیارد دلار تحقق یافت.

رسمی فاصله گرفت و عملاً نظام ارزی کشور از حالت تک‌نرخی خارج شد. با توجه به کاهش درآمدهای ارزی و مشکل وصول عواید صادراتی از یک طرف و افزایش تقاضا برای ارز رسمی از طرف دیگر، سهمیه‌بندی و تخصیص ارز برای واردات کالا براساس اولویت‌های تعیین شده در دستور کار قرار گرفت. اولویت‌بندی کالاهای وارداتی مهم‌ترین اقدام در ساماندهی حوزه ارزی و تجارت خارجی کشور طی این دوره بود. بر این اساس، کدهای تعرفه گمرکی در ده گروه اولویت‌بندی شد که گروه‌های اول و دوم شامل کالاهای اساسی، دارو و مواد اولیه دارویی، گروه دهم شامل کالاهای نهایی و مصرفی، مواد اولیه صنعتی، کشاورزی نیمه‌ساخته یا ساخته‌شده غیر ضروری و گروه‌های میانی شامل سایر کالاها بود. ارز مورد نیاز گروه‌های اول و دوم با نرخ بین‌بانکی و گروه‌های سوم تا نهم (به تدریج) با نرخ مبادله‌ای تامین گردید و ثبت سفارش برای اولویت دهم ممنوع شد.

عملکرد متغیرهای اقتصادی

طی سال‌های اجرای برنامه پنجم توسعه، واردات گمرکی به طور متوسط سالانه ۶/۳ درصد کاهش یافت و از ۶۱/۸ میلیارد دلار در سال ۱۳۹۰ به ۴۳/۷ میلیارد دلار در سال ۱۳۹۵ رسید. در مقابل، صادرات غیر نفتی گمرکی با میانگین رشد ۵/۶ درصد در سال از ۳۳/۸ میلیارد دلار به ۳۶/۷ میلیارد دلار طی دوره مشابه افزایش یافت. بدین ترتیب، سهم ارزشی واردات از مجموع مبادلات بازرگانی کشور از ۶۴/۶ درصد در سال ۱۳۹۰ به ۵۴/۳ درصد در سال ۱۳۹۵ کاهش یافت.

بررسی گروه‌های کالایی وارداتی و زیرمجموعه‌های آنها طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۰ نشان می‌دهد که «آهن و فولاد»، «ماشین‌آلات و لوازم حمل و نقل» و «مواد معدنی، سوخت، مواد روغنی و محصولات مربوط به آن» به ترتیب بیشترین تاثیر را در میزان کاهش واردات گمرکی داشته‌اند. در مقایسه بین سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵، سهم «آهن و فولاد» و «مواد معدنی، سوخت، مواد روغنی و محصولات مربوط به آن» از ارزش واردات گمرکی کاهش یافته و در مقابل، سهم سایر گروه‌های عمده شامل

دوره برنامه پنجم توسعه (۹۵-۱۳۹۰)

تغییرات سیاستی، مقرراتی و نهادی

ممنوعیت برقراری موانع غیر تعرفه‌ای و غیر فنی برای واردات به استثنای محصولات کشاورزی و مواردی که موازین شرع اقتضا می‌کند، اعطای تسهیلات و مشوق‌های صادراتی از طریق شبکه‌ها، خوشه‌ها، اتحادیه شرکت‌ها و شرکت‌های مدیریت صادرات به منظور ارتقای مشارکت و افزایش سهم این نهادها، ممنوعیت اخذ هرگونه مالیات و عوارض از صادرات کالاهای غیر نفتی و خدمات، اعطای مجوز به دولت جهت وضع عوارض ویژه برای صادرات مواد خام یا دارای ارزش افزوده پایین به منظور صیانت از منابع کشور، معافیت صادرات کالاها و خدمات از اخذ هرگونه مجوز به استثنای استانداردهای اجباری و گواهی‌های مرسوم در تجارت بین‌الملل، اتخاذ و اعمال تدابیر و اقدامات موثر حفاظتی، جبرانی و ضد دامپینگ توسط دولت در موارد غیر متعارف، موظف نمودن دولت به ایجاد هم‌سویی قوانین و مقررات بخش خارجی کشور با قوانین و مقررات اتحادیه‌های منطقه‌ای و بین‌المللی و تکلیف نمودن دولت به کاهش زمان ترخیص کالا و کاهش حداقل ۳۰ درصد از مبادی ورودی و خروجی گمرکی کم‌فعالیت خود تا پایان سال سوم برنامه، از مهم‌ترین مواد و تکالیف قانونی دستگاه‌های مرتبط با بازرگانی خارجی بود.

طی سال‌های اجرای برنامه پنجم اقداماتی در جهت اصلاح قوانین و مقررات تجاری، نظام‌مند نمودن واردات، توسعه صادرات غیر نفتی، گسترش و ضابطه‌مند نمودن فعالیت مناطق آزاد تجاری-صنعتی، وضع عوارض بر صادرات مواد خام و ... آغاز شد؛ لیکن با توجه به شروع بحران ارزی از سال ۱۳۸۹ که با تحریم بانک مرکزی در دی ماه ۱۳۹۰ تشدید شد و با تحریم صادرات نفتی در تیر ماه ۱۳۹۱ به اوج رسید، بسیاری از اقدامات ناتمام ماند و مطابق با برنامه پیش‌نرفت. تحریم سیستم بانکی موانع از وصول به موقع عواید صادراتی گردید و همچنین، پرداخت‌های مربوط به واردات را مشکل و پرهزینه‌تر کرد. از مهرماه ۱۳۸۹، نرخ‌های ارز در بازار آزاد به تدریج از نرخ‌های

فصل ۱۳ بازرگانی خارجی گمرکی

رسیده و سهم «کالاهای مصرفی» نیز با تغییر ۲/۸ واحد درصدی از ۱۳/۹ درصد به ۱۶/۷ درصد افزایش یافته است.

طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۰، سهم گروه‌های «کالاهای سنتی و کشاورزی»، «کلوخه‌های کانی فلزی» و «کالاهای صنعتی» از صادرات غیر نفتی گمرکی تغییرات قابل ملاحظه‌ای نداشت. بدین ترتیب، بیشترین مقدار افزایش صادرات متوجه گروه «کالاهای صنعتی» با سهم متوسط ۷۹/۲ درصدی از ارزش صادرات غیر نفتی بود.

«ماشین‌آلات و لوازم حمل و نقل»، «مواد غذایی و حیوانات زنده» و «مواد شیمیایی» از ارزش واردات گمرکی افزایش یافته است.

بررسی طبقه‌بندی کالاهای گمرکی برحسب نوع مصرف نشان می‌دهد که سهم گروه «مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای» از واردات گمرکی ۳/۲ واحد درصد کاهش یافته و از ۶۵/۱ درصد در سال ۱۳۹۰ به ۶۱/۹ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است. طی دوره مشابه، سهم «کالاهای سرمایه‌ای» از واردات گمرکی ۲/۳ واحد درصد افزایش داشته و از ۱۸/۷ درصد به ۲۱/۰ درصد

جدول ۱۳-۹-بازرگانی خارجی در برنامه پنجم (بدون احتساب صادرات برق و شرکت‌های ملی نفت و گاز ایران) (میلیون دلار)

برنامه پنجم	سال						ارزش (میلیون دلار)	
	متوسط عملکرد	سهم (درصد)	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲		۱۳۹۱
۱- واردات	۵۹/۵	۵۰۶۲۷	۴۳۶۸۴	۴۱۵۳۹	۵۳۵۶۹	۴۹۷۰۹	۵۳۴۵۱	۶۱۸۰۸
۲- صادرات	۴۰/۵	۳۴۴۷۱	۳۶۷۲۳	۳۵۶۰۹	۳۶۵۵۵	۳۱۵۵۲	۳۲۵۶۷	۳۳۸۱۹
کسری (۱-۲)	-	-۱۶۱۵۶	-۶۹۶۱	-۵۹۳۰	-۱۷۰۱۴	-۱۸۱۵۷	-۲۰۸۸۴	-۲۷۹۹۰
جمع کل (۱+۲)	۱۰۰/۰	۸۵۰۹۸	۸۰۴۰۷	۷۷۱۴۸	۹۰۱۲۵	۸۱۲۶۱	۸۶۰۱۸	۹۵۶۲۷
وزن (هزار تن)								
۱- واردات	۳۱/۴	۳۷۱۸۵	۳۳۳۹۹	۳۵۱۵۲	۴۳۰۱۶	۳۳۶۸۴	۳۹۴۸۱	۳۸۳۷۹
۲- صادرات	۶۸/۶	۸۱۳۲۲	۱۱۱۲۳۲	۷۷۵۹۶	۸۱۶۳۴	۸۱۱۰۳	۶۹۹۳۶	۶۶۴۲۹
جمع کل (۱+۲)	۱۰۰/۰	۱۱۸۵۰۷	۱۴۴۶۳۱	۱۱۲۷۴۸	۱۲۴۶۵۰	۱۱۴۷۸۷	۱۰۹۴۱۷	۱۰۴۸۰۸

مآخذ: آمار بازرگانی خارجی کشور

جدول ۱۳-۱۰- سهم گروه‌های کالایی از واردات گمرکی در برنامه پنجم توسعه (درصد)

برنامه پنجم	سال						مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای
	متوسط عملکرد	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	
۶۴/۸	۶۱/۹	۶۳/۸	۶۳/۶	۶۶/۸	۶۷/۶	۶۵/۱	مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای
۱۸/۲	۲۱/۰	۱۸/۹	۱۸/۹	۱۵/۸	۱۵/۹	۱۸/۷	کالاهای سرمایه‌ای
۱۵/۳	۱۶/۷	۱۵/۰	۱۴/۹	۱۶/۶	۱۴/۶	۱۳/۹	کالاهای مصرفی
۱/۷	۰/۴	۲/۳	۲/۷	۰/۸	۲/۰	۲/۳	کالاهای طبقه‌بندی نشده
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	جمع کل

جدول ۱۳-۱۱- سهم گروه‌های کالایی از صادرات غیر نفتی گمرکی در برنامه پنجم توسعه (درصد)

برنامه پنجم	سال						کالاهای سنتی و کشاورزی
	متوسط عملکرد	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	
۱۵/۵	۱۵/۰	۱۴/۵	۱۶/۷	۱۴/۶	۱۷/۱	۱۵/۳	کالاهای سنتی و کشاورزی
۳/۵	۳/۰	۲/۰	۳/۵	۵/۵	۳/۶	۳/۱	کلوخه‌های کانی فلزی
۷۹/۲	۸۱/۷	۷۵/۵	۷۹/۷	۷۹/۶	۷۷/۲	۸۱/۶	کالاهای صنعتی
۱/۸	۰/۳	۷/۹	۰/۰	۰/۳	۲/۲	۰/۰	کالاهای طبقه‌بندی نشده
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	جمع کل